קיצור שלחן ערוך — הלכות נטילת ידים לסעודה

הָרוֹצֶה לֶאֱכֹל פַּת שֶׁמְּבָרְכִין עָלֶיהָ הַמּוֹצִיא, צָרִיךְ לִטּוֹל יָדָיו מִקֹּדֶם. אִם הַפַּת גָּדוֹל כַּבֵּיצָה מְבָרֵךְ עַל הַנְּטִילָה. וּבְפָחוֹת מִזֶּה, אֵין מְבָרְכִין עַל הַנְּטִילָה.

נְטִילַת יָדַיִם צָרִיךְ לִהְיוֹת דַּוְקָא מִן הַכְּלִי. וְצָרִיךְ שֶׁיִּהְיֶה הַכְּלִי שָׁלֵם בְּלִי שׁוּם נֶקֶב אוֹ סֵדֶק מְפֻלָּשׁ. וְגַם לְמַעְלָה יִהְיֶה שָׁוֶה בְּלִי שׁוּם חָרִיץ אוֹ בְּלִיטָה. וְאוֹתָן קַנָּקַנִּים שֶׁיֵּשׁ לָהֶם כְּמִין מַרְזֵב בּוֹלֵט בְּגֹבַהּ מִשְׁפַּת הַכְּלִי, שֶׁיּוֹצְקִין מִמֶּנּוּ דֶּרֶךְ שָׁם, אֵין נוֹטְלִין מִמֶּנּוּ לַיָּדַיִם דֶּרֶךְ שָׁם, כִּי אֵין לוֹ דִּין כְּלִי, כֵּיוָן שֶׁאֵינוֹ מַחְזִיק שָׁם מַשְׁקִים, אֶלָּא צְרִיכִין לִטּוֹל דֶּרֶךְ שִׂפַּת הַכְּלִי מָקוֹם שֶׁמַּחְזִיק מַשְׁקִין.

כְּלִי שֶׁאֵינוֹ יָכוֹל לַעֲמֹד אֶלָּא עַל יְדֵי סְמִיכָה, אִם מִתְּחִלָּתוֹ נַעֲשָׂה כָּךְ לְהִשְׁתַּמֵּשׁ בּוֹ עַל יְדֵי סְמִיכָה יֵשׁ לוֹ דִּין כְּלִי. אֲבָל אִם לֹא נַעֲשָׂה לְהִשְׁתַּמֵּשׁ בּוֹ כָּךְ, כְּגוֹן, כִּסּוּי כְּלִי, אֵין נוֹטְלִין מִמֶּנּוּ. וְיֵשׁ בָּזֶה כַּמָּה חִלּוּקֵי דִינִים בְּשֻׁלְחָן עָרוּךְ.

שְׁעוּר הַמַּיִם קָשֶׁה לְשַׁעֵר בְּצִמְצוּם, וּצְרִיכִין לִשְׁפּוֹךְ עַל כָּל יָד מַיִם בְּשֶׁפַע, דְּאָמַר רַב חִסְדָּא, אָנָא מַשַּׁאי מְלֵא חָפְנַי מַיָּא וְיָהֲבֵי לִי מְלֵא חָפְנַי טִיבוּתָא. וְנוֹטְלִין תְּחִלָּה יַד יָמִין וְאַחַר כָּךְ יַד שְׂמֹאל (כְּדִלְעַיל סִימָן ב' סָעִיף ג'), וְיָבְאוּ הַמַּיִם עַל כָּל הַיָּד דְּהַיְנוּ עַד הַקָּנֶה שֶׁל זְרוֹעַ וְלֹא יִשָּׁאֵר מָקוֹם בְּלִי מַיִם. וְעַל כֵּן יַפְרִיד קְצָת הָאֶצְבָּעוֹת וְיַגְבִּיהֵן קְצָת כְּלַפֵּי מַעְלָה, בִּכְדֵי שֶׁיַּגִּיעוּ הַמַּיִם בְּכָל אֹרֶךְ הָאֶצְבָּעוֹת וּבְרֹאשָׁן וּבָרְחָבָן סָבִיב, וְיָבְאוּ הַמַּיִם בִּשְׁפִיכָה אַחַת, וְלָכֵן אֵין לִטֹּל יָדָיו מִכְּלִי שֶׁפִּיו צַר וְאֵין הַמַּיִם יוֹרְדִין בְּבַת אַחַת. וְנָכוֹן לִשְׁפֹּךְ עַל כָּל יָד ב' פְּעָמִים.

לְאַחַר שֶׁנָּטַל שְׁתֵּי יָדָיו, יְשַׁפְשְׁפֵן בְּיַחַד וְיַגְבִּיהֵן נֶגֶד רֹאשׁוֹ, כְּמוֹ שֶׁאָמַר הַכָּתוּב, שְׂאוּ יְדֵיכֶם וְגוֹ'. וְקֹדֶם שֶׁמְּנַגְּבָן יְבָרֵךְ אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו וְצִוָּנוּ עַל נְטִילַת יָדָיִם (וְאַף עַל גַּב דְּכָל הַמִּצְוֹת מְבָרֵךְ עֲלֵיהֶם קֹדֶם עֲשָׂיָתָן כְּדִלְעֵיל סִימָן ט' סָעִיף ח', מִכָּל מָקוֹם בִּנְטִילַת יָדַיִם, כֵּיוָן שֶׁלִּפְעָמִים אֵין יָדָיו נְקִיּוֹת קֹדֶם נְטִילָה, לָכֵן תִּקְּנוּ בְּכָל נְטִילַת יָדַיִם לְבָרֵךְ אַחַר הַנְּטִילָה, וְעוֹד דְּגַם נִגּוּב הַיָּדַיִם הוּא מִן הַמִּצְוָה) וּמִי שֶׁנּוֹהֵג לְשַׁפֵּךְ עַל כָּל יָד ב' פְּעָמִים, יְשַׁפֵּךְ תְּחִלָּה עַל כָּל יָד פַּעַם אַחַת וִישַׁפְשְׁפֵן וִיבָרֵךְ וְאַחַר כָּךְ יְשַׁפֵּךְ פַּעַם שֵׁנִית עַל כָּל יָד. וְיִזָּהֵר לְנַגֵּב יָדָיו יָפֶה. וְלֹא יְנַגְּבֵם בַּחֲלוּקוֹ, מִשּׁוּם דְּקָשֶׁה לְשִׂכְחָה.

אִם לְאַחַר שֶׁשָּׁפַךְ הַמַּיִם עַל יָדוֹ אַחַת, נָגַע שָׁם בְּיָדוֹ הַשְּׁנִיָּה, אוֹ אָדָם אַחֵר נָגַע שָׁם, אֲזַי נִטְמְאוּ הַמַּיִם שֶׁעַל יָדוֹ, וְצָרִיךְ לְנַגְּבָן וְלִטּוֹל פַּעַם שֵׁנִית. אַךְ אִם אֵרַע לוֹ כֵּן לְאַחַר שֶׁכְּבָר בֵּרַךְ לֹא יְבָרֵךְ שֵׁנִית.

מִי שֶׁאֵין לוֹ כְּלִי, יָכוֹל לִטְבּוֹל יָדָיו בַּנָּהָר אוֹ בְּמִקְוֶה הַכְּשֵׁרָה לִטְבִילַת נָשִׁים (וְעַיֵּן לְקַמָּן סִימָן קס"ב דִּין הַנְּהָרוֹת), אוֹ בְּמַעְיָן אֲפִלּוּ אֵין בּוֹ מ' סְאָה, רַק שֶׁמִּתְכַּסּוֹת בּוֹ יָדָיו בְּפַעַם אַחַת, וּמְבָרֵךְ גַּם כֵּן עַל נְטִילַת יָדַיִם. וּבִשְׁעַת הַדְּחָק יָכוֹל לִטְבֹּל יָדָיו גַּם בַּשֶּׁלֶג. אִם יֵשׁ עַל פְּנֵי הָאָרֶץ הַרְבֵּה כְּמוֹ שְׁעוּר מִקְוֶה (קנ"ס ק"ס). וְאִם צָרִיךְ לִטּוֹל יָדָיו מִתּוֹךְ מַשְׁאֵבָה, יַנִּיחַ יָדוֹ הָאַחַת סָמוּךְ לָאָרֶץ, וּבְיָדוֹ הַשְּׁנִיָּה יִמְשֹׁךְ לְהָבִיא עָלָיו אֶת הַמַּיִם, וְאַחַר כָּךְ יַחְלִיף יָדָיו, אוֹ שֶׁחֲבֵרוֹ יִמְשֹׁךְ לוֹ. אֲבָל אִם הַיָּדַיִם גְּבוֹהוֹת מִן הָאָרֶץ לֹא עָלְתָה לוֹ נְטִילָה (ס' דה"ח ע"ש).

מַיִם שֶׁנִּשְׁתַּנּוּ מַרְאֵיהֶן, בֵּין מֵחֲמַת מְקוֹמָם, בֵּין מֵחֲמַת אֵיזֶה דָּבָר שֶׁנָּפַל לְתוֹכָן פְּסוּלִין לִנְטִילַת יָדַיִם. אֲבָל אִם נִשְׁתַּנּוּ מֵחֲמַת עַצְמָן כְּשֵׁרִים. מַיִם שֶׁנֶּעֶשְׂתָה בָּהֶם מְלָאכָה, כְּגוֹן שֶׁהוּדְחוּ בָּהֶם כֵּלִים, אוֹ שֶׁשָּׁרוּ בָּהֶם יְרָקוֹת, אוֹ שֶׁנָּתְנוּ בָּהֶם כֵּלִים עִם מַשְׁקִים לְצַנְּנָן, אוֹ שֶׁמְּדָד בָּהֶן מִדּוֹת, גַּם כֵּן פְּסוּלִין. וְיֵשׁ פּוֹסְלִין גַּם מַיִם שֶׁנִּמְאָסוּ, כְּגוֹן שֶׁשָּׁתָה מֵהֶם כֶּלֶב אוֹ חֲזִיר וְכַדּוֹמֶה, מִשּׁוּם דְּנַעֲשׂוּ כְּשׁוֹפְכִין. וְיֵשׁ לָחוּשׁ לְדִבְרֵיהֶם.

מִי שֶׁלֹּא נָטַל יָדָיו וְנָגַע בַּמַּיִם, לֹא נִטְמְאוּ הַמָּיִם. וְלָכֵן הַיּוֹצֵא מִבֵּית הַכִּסֵּא, יָכוֹל לִשְׁאוֹב מַיִם בְּחָפְנָיו מִן הֶחָבִית לִרְחוֹץ יָדָיו, וְהַנִּשְׁאָרִים כְּשֵׁרִים לִנְטִילַת יָדַיִם. אֲבָל אִם שִׁכְשֵׁךְ יָדָיו בְּתוֹךְ הֶחָבִית לְנַקּוֹתָן, וַאֲפִלּוּ טָבַל בּוֹ רַק אֶצְבָּעוֹ הַקְּטַנָּה לְנַקּוֹתָהּ, נִפְסְלוּ כָּל הַמַּיִם מִפְּנֵי שֶׁנֶּעֶשְׂתָה בָּהֶם מְלָאכָה.

מַיִם מְלוּחִים, סְרוּחִים, מָרִים אוֹ עֲכוּרִים, אִם אֵין רְאוּיִין לִשְׁתִּיַּת כֶּלֶב, פְּסוּלִים לִנְטִילַת יָדַיִם (ק"ס).

קֹדֶם הַנְּטִילָה צְרִיכִין לְהַשְׁגִּיחַ עַל הַיָּדַיִם שֶׁיִּהְיוּ נְקִיּוֹת בְּלִי שׁוּם חֲצִיצָה. וּמִי שֶׁצִּפָּרְנֵי אֶצְבְּעוֹתָיו גְּדוֹלוֹת, צָרִיךְ לְדַקְדֵּק לְנַקּוֹתָן, שֶׁלֹּא יְהֵא בְּתַחְתִּיהֶן טִיט וְצוֹאָה, מִשּׁוּם דַּהֲוֵי חֲצִיצָה. וְכֵן צָרִיךְ לְהָסִיר הַטַּבַּעַת, שֶׁלֹּא תִּהְיֶה חֲצִיצָה.

מִי שֶׁיָּדָיו צְבוּעוֹת, אִם אֵין שָׁם מַמָּשׁוּת הַצֶּבַע כִּי אִם חֲזוּתָא בְּעָלְמָא, לֹא הֲוֵי חֲצִיצָה. אֲבָל אִם יֵּשׁ עֲלֵיהֶם מַמָּשׁוּת הַצֶּבַע, אֲפִלּוּ רַק מְעַט, הֲוֵי חֲצִיצָה. אַף אִם הוּא אָמָּן בְּכָךְ, דְּהַיְנוּ שֶׁהוּא צַבָּע, וְכֵן מִי שֶׁהוּא טַבָּח וְיָדָיו מְלֻכְלָכוֹת מִדָּם, אוֹ שֶׁהוּא סוֹפֵר וְאֻצְבְּעוֹתָיו מְלֻכְלָכוֹת מִדְּיוֹ, וְהוּא רָגִיל בְּכָךְ, וְכֹל בַּעֲלֵי אָמָּנוּת זֹאת אֵין מַקְפִּידִין בְּכָךְ, לֹא הֲוֵי חֲצִיצָה, אֶלָּא אִם כֵּן הוּא בְּרֹב הַיָּד. וְכֵן מִי שֶׁיֵּשׁ לוֹ מַכָּה עַל יָדוֹ וְעָלֶיהָ רְטִיָּה שֶׁמִּטַּעֲעֵר לְהָסִירָהּ, לֹא הֲוֵי חֲצִיצָה (וְעַיֵּן עוֹד בְּסִימָן קס"א דִּינֵי חֲצִיצָה בִּטְבִילַת נָשִׁים, וְהוּא הַדִּין לִנְטִילַת יָדַיִם) (קסא).

הַמַּיִם צְרִיכִים שֶׁיָּבֹאוּ עַל הַיָּדַיִם מִכֹּחַ גַּבְרָא. אֲבָל אִם הַמַּיִם בָּאִים מֵאֲלֵיהֶם, לֹא הֲוֵי נְטִילָה. וְחָבִית שֶׁיֵּשׁ בָּהּ בַּרְזָא וְהֵסִיר אֶת הַבַּרְזָא, אֲזַי הַמַּיִם הַבָּאִים בַּכֹּחַ הָרִאשׁוֹן, דְּהַיְנוּ קִלּוּחַ הָרִאשׁוֹן לְבַדּוֹ, נֶחְשָׁב מִכֹּחַ גַּבְרָא. אֲבָל הַמַּיִם הַבָּאִים אַחַר כָּךְ, אֵינָם נֶחְשָׁבִים מִכֹּחַ גַּבְרָא, אֶלָּא כְּאִלּוּ בָּאוּ מֵאֲלֵיהֶם. וְלָכֵן מִי שֶׁהוּא רוֹצֶה לִטּוֹל אֶת יָדָיו דֶּרֶךְ הַבַּרְזָא, צָרִיךְ לֵידַע שֶׁבַּקִּלּוּחַ הָרִאשׁוֹן תִּתְכַּסֶּה כָּל הַיָּד, וְיִסְתּוֹם אֶת הַבַּרְזָא וְיַחֲזוֹר וְיִפְתְּחֵהוּ לִשְׁפִיכָה שְׁנִיָּה. וּמִי שֶׁאֵינוֹ יוֹדֵעַ לְשַׁעֵר, אֵין לוֹ לִטּוֹל יָדָיו בְּדֶרֶךְ זֹה, וּמִכָּל שֶׁכֵּן שֶׁאֵין לִטֹּל יָדָיו מִן הַכִּיּוֹר שֶׁיֵּשׁ לוֹ בַּרְזָא קָטָן וְהַקִּלּוּחַ הוּא דָּק.

אָסוּר לֶאֱכוֹל בְּלֹא נְטִילָה, אֲפִלּוּ אִם רוֹצֶה לְכָרֵךְ יָדָיו בַּמַּפָּה. וְאִם הוּא בַּדֶּרֶךְ וְאֵין לוֹ מַיִם, אִם יוֹדֵעַ כִּי בְּעוֹד דֶּרֶךְ ד' מִילִין לְפָנָיו אוֹ מִיל לְאַחֲרָיו יִמְצָא מַיִם, מְחֻיָּב לָלֶכֶת לְפָנָיו ד' מִילִין, אוֹ לַחֲזוֹר לְאַחֲרָיו מִיל לִטּוֹל יָדָיו לַאֲכִילָה. אֲבָל אִם גַּם שָׁמָּה לֹא יִמְצָא מַיִם, אוֹ שֶׁהוּא עִם חֲבוּרָה וּמִתְיָרֵא לְהִפָּרֵד מֵהֶם, וְכֵן מִי שֶׁיֵּשׁ לוֹ שְׁאָר אֹנֶס שֶׁאֵינוֹ יָכוֹל לִטּוֹל יָדָיו, יִכְרוֹךְ יָדָיו בַּמַּפָּה אוֹ יִלְבַּשׁ בָּתֵּי יָדַיִם (כְּפָפוֹת) [הָאֶנְדְשׁוּה] וְיֹאכַל כָּךְ (קס"ג).

הָעוֹשֶׂה צָרְכָיו קֹדֶם אֲכִילָה, שֶׁהוּא צָרִיךְ לִטּוֹל יָדָיו לִבְרִכַּת אֲשֶׁר יָצַר וְגַם צָרִיךְ לִטּוֹל יָדָיו לַסְּעוּדָה יֵשׁ בָּזֶה כַּמָּה סְפֵקוֹת. עַל כֵּן הַנָּכוֹן שֶׁיִּטּוֹל תְּחִלָּה יָדָיו שֶׁלֹּא כְּדִין נְטִילַת יָדַיִם לַסְּעוּדָה, דְּהַיְנוּ שֶׁיִּשְׁפֹּךְ רַק מְעַט מַיִם לְחָפְנוֹ אַחַת, וְיַשַּׁפְשֵׁף שְׁתֵּי יָדָיו בְּמַיִם אֵלּוּ וְיַנַּגְּבֵם הֵיטֵב וִיבָרֵךְ אֲשֶׁר יָצַר, וְאַחַר כָּךְ יִטּוֹל יָדָיו כְּדִין נְטִילַת יָדַיִם לַסְּעוּדָה וִיבָרֵךְ עַל נְטִילַת יָדַיִם (קסה).

מִי שֶׁבְּאֶמְצַע סְעוּדָה נָגַע בְּגוּפוֹ בַּמְּקוֹמוֹת הַמְכֻסִּים, אוֹ שֶׁחָכַךְ בְּרֹאשׁוֹ, אוֹ שֶׁהִשְׁתִּין מַיִם, צָרִיךְ לִטּוֹל יָדָיו פַּעַם שֵׁנִית, אֲבָל לֹא יְבָרֵךְ עֲלֵיהֶן. וְכֵן אֲפִלּוּ אִם עָשָׂה צָרְכָיו וְנוֹטֵל יָדָיו בְּאֶמְצַע הַסְּעוּדָה, אֵינוֹ צָרִיךְ לְבָרֵךְ עַל נְטִילַת יָדַיִם.

הָאוֹכֵל דָּבָר שֶׁטִּבּוּלוֹ בַּמַּשְׁקֶה, אוֹ שֶׁבָּא מַשְׁקֶה עַל הַמַּאֲכָל וַעֲדַיִן הוּא לַח מִן הַמַּשְׁקֶה, אַף עַל פִּי שֶׁהוּא אֵינוֹ נוֹגֵעַ בְּמְקוֹם הַמַּשְׁקֶה, מִכָּל מָקוֹם צָרִיךְ לִטּוֹל יָדָיו תְּחִלָּה, רַק לֹא יְבָרֵךְ עַל נְטִילַת יָדַיִם. וְהָרוֹבֶה מְקִלִּין בְּדָבָר זֶה. אֲבָל כָּל יֵרֵא שָׁמַיִם יֵשׁ לוֹ לְהַחְמִיר עַל עַצְמוֹ.

מַשְׁקִים לְעִנְיָן זֶה הֵמָּה שִׁבְעָה, וְאֵלּוּ הֵן: יַיִן, וְכֵן חֹמֶץ מִיַּיִן, דְּבַשׁ דְּבוֹרִים, שֶׁמֶן זַיִת, חָלָב, וּבְכָלָל זֶה גַּם מֵי חָלָב, טַל, דַּם שֶׁל בְּהֵמָה חַיָּה וָעוֹף (וְהַיְנוּ כְּשֶׁאוֹכְלוֹ לִרְפוּאָה) מָיִם. וְסִימָנָם יָ"ד שָׁחַ"ט דָּ"ם. אֲבָל שְׁאָר מֵי פֵּרוֹת, אֲפִלּוּ בְּמָקוֹם שֶׁרְגִילִין לַעֲשׂוֹת מַשְׁקִים לִשְׁתִיָּה מִסְּחִיטַת אֵיזֶה פֵּרוֹת, אֵין לָהֶם דִּין מַשְׁקֶה לְעִנְיָן זֶה.

פֵּרוֹת שֶׁמַּרְקָחִין בְּסָכָר אֵין צְרִיכִין נְטִילַת יָדַיִם, כִּי הַסָּכָר לֹא הֲוֵי מַשְׁקֶה, וְגַם הַלַּחְלוּחִית שֶׁיָּצָא מִן הַפֵּרוֹת לֹא הֲוֵי מַשְׁקֶה, שֶׁהוּא מֵי פֵּרוֹת. אֲבָל אִם מְרַקְּחִין בִּדְבַשׁ, אִם נִקְרַשׁ הַדְּבַשׁ הֵיטֵב אֲזַי יָצָא מִכְּלַל מַשְׁקֶה וְנַעֲשָׂה אֹכֶל, וְאֵינָן צְרִיכִין נְטִילַת יָדַיִם. אֲבָל אִם לֹא נִקְרְשׁוּ הֵיטֵב, אֶלָּא נִתְעַבּוּ מְעַט וַעֲדַיִן הֵם נִגָּרִים, צְרִיכִין נְטִילַת יָדַיִם. וְכֵן חֲמָאָה שֶׁהִיא בִּכְלַל הֶחָלָב, אִם הִיא קְרוּשָׁה, אֵינָהּ מַשְׁקֶה רַק אֹכֶל. אֲבָל אִם הִיא נְמוֹחָה, הֲרֵי הִיא מַשְׁקֶה.

דְּבָרִים שֶׁדַּרְכָּן לְאָכְלָן בְּלֹא כַּף וּמַזְלֵג, אֲפִלּוּ הוּא אוֹכֵל עַל יְדֵי כַּף אוֹ מַזְלֵג, צָרִיךְ נְטִילַת יָדַיִם. אֲבָל דָּבָר שֶׁאֵין דַּרְכּוֹ לֶאֱכוֹל רַק עַל יְדֵי כַּף, כְּגוֹן לְבִיבוֹת וְכַיּוֹצֵא בָּזֶה, וְכֵן פֵּרוֹת מְרֻקָּחִין בִּדְבַשׁ בְּמָקוֹם שֶׁאֵין דַּרְכָּן לְאָכְלָן רַק עַל יְדֵי כַּף אוֹ מַזְלֵג, אֵינָן צְרִיכִין נְטִילַת יָדַיִם (קנ"ח).

מֶלַח שֶׁנַּעֲשָׂה מִמַּיִם, הֲוֵי בִּכְלַל מַיִם (כִּי הַמַּיִם אַף עַל פִּי שֶׁנִּקְרְשׁוּ, לֹא יָצָא מִכְּלַל מַשְׁקֶה). וְלָכֵן הַטּוֹבֵל צְנוֹן וְכַדּוֹמֶה בְּמֶלַח זֶה צָרִיךְ נְטִילַת יָדַיִם. יַיִן שָׂרָף שֶׁנַּעֲשָׂה מִתְּבוּאַת אוֹ מִפֵּרוֹת אֵינוֹ מַשְׁקֶה לְעִנְיָן זֶה, דְּלֹא הֲוֵי זֵעָה מִן הַתְּבוּאָה וּמִן הַפֵּרוֹת וְאַף עַל פִּי שֶׁיֵּשׁ בּוֹ גַּם מַיִם וּמָזוּג גַּם כֵּן בְּמַיִם מִכָּל מָקוֹם הֵם הַמְעוּט. וְלָכֵן הַטּוֹבֵל בּוֹ אֵיזֶה דָּבָר וְאוֹכְלוֹ אֵין צָרִיךְ נְטִילַת יָדַיִם, אֲבָל יַיִן שָׂרָף שֶׁנַּעֲשָׂה מִן הַחַרְצַנִּים וְהַזָּגִים אוֹ מִן הַשְּׁמָרִים שֶׁל יַיִן, נִרְאֶה דַּהֲוֵי מַשְׁקֶה.